

Gespleten burgerschap in verenigd Europa

Nicolas Van Puymbroek

Dankzij het Europese integratieproces genieten burgers van de lidstaten een uitzonderlijk grote bewegingsvrijheid. Dit maakt allerhande intra-Europese mobiliteitspatronen mogelijk, van pensioenmobiliteit van Noord naar Zuid, tot circulaire arbeidsmobiliteit tussen Oost en West. In haar scriptie bespreekt Nelleke de Jong één intra-Europees mobiliteitspatroon, namelijk de pendelmobiliteit in grensregio's. Het gaat om zogenaamde 'bordersurfers' die ofwel werken, ofwel wonen, in een buurland. Denk hier bijvoorbeeld aan Nederlanders die in België een huis kopen, terwijl ze in Nederland blijven werken.

De Jong vraagt zich af hoe die 'zig-zag'-bewegingen van bordersurfers hun beleving van burgerschap beïnvloeden. Met deze onderzoeksvraag situeert ze zich in het debat over de herschaling van burgerschap. Meestal onderzoekt men in de literatuur hoe burgerschap institutioneel herschaald wordt, van het nationale naar het Europese en het regionale niveau. Hierbij wordt de rol van de burger en zijn actieve invulling van burgerschap echter over het hoofd gezien. Omdat bordersurfers in grensregio's dagelijks op basis van de Europese wetgeving tussen verschillende landen pendelen, is het interessant om juist bij hen na te gaan hoe ze zin geven aan burgerschap.

In de grensstreken 'Euregio Enschede-Gronau' en 'Interreg Vlaanderen-Nederland' werden achttien bordersurfers geïnterviewd die verder geen gemeenschappelijke kenmerken deelden. Daarnaast werden per regio twee beleidsmakers bevestigd over de cross-nationale Europese samenwerking. Het is spijtig dat De Jong niet ingaat op de redenen om net deze twee grensstreken te selecteren en dat ze er bij de verdere analyse ook niet systematisch een onderscheid tussen maakt. Daarnaast had de individuele selectie ook verfijnd kunnen worden, bijvoorbeeld door te kijken hoe sociale klasse interageert met mobiliteit en de beleving van burgerschap. Zo toont onderzoek van Adrian Favell aan dat de meest mobiele Europese burgers, de zogenaamde 'Eurostars', vaak tot de hoogste sociale klasse behoren en zich nog amper identificeren met nationaal burgerschap.

Hoewel De Jong hierdoor de kans op verdere theorie-opbouw laat liggen, weet ze wel een helder en gedetailleerd beeld te schetsen van de beleving van burgerschap bij bordersurfers. Ze hangt haar empirische bespreking op aan de klassieke driedeling tussen (1) de rechten en plichten van burgerschap, (2) burgerschap als identiteit en (3) burgerschap als publieke participatie.

Ten eerste maken bordersurfers gebruik van rechten aan beide zijden van de grens. Zo splitsen ze de uitoefening van de bundel van civiele, sociale en politieke burgerrechten over verschillende landen uit. Terwijl een Belg die in Nederland woont nog steeds gebruik kan maken van zijn Belgisch politiek stemrecht, kan diezelfde persoon bijvoorbeeld

zijn sociale rechten opnemen in Nederland. De verplichtingen die aan bepaalde rechten verbonden zijn, worden eveneens over de buurlanden verdeeld. Bordersurfers streven ernaar het verschil in verplichtingen tussen natiestaten in het eigen voordeel uit te spelen. Ten tweede bleken de geïnterviewde bordersurfers zich in de kern met hun nationaliteit te identificeren en ontwikkelden ze geen specifieke identiteit van de grensregio. Toch ervaren ze dat hun pendelbewegingen zowel thuis als bij de bureaus vaak afwijzende reacties uitlokken en daarom trachten ze zich oppervlakkig aan te passen aan taal en gewoonten. Ten derde participeren bordersurfers ook in de publieke ruimte van twee landen. Ze bouwen bijvoorbeeld sociale contacten uit aan weerszijden van de grens en vergaren informatie via verschillende nationale media.

Ze proberen zich oppervlakkig aan te passen aan taal en gewoonten

Het overkoepelend beeld dat uit de interviews naar voren komt, is dat bordersurfers op strategische wijze een geïndividualiseerd 'burgerschap-op-maat' construeren waarbij ze geduldig de 'opportuniteitsgolven' op verschillende institutionele schaal afwachten. Binnen een verenigd Europa ontwikkelen bordersurfers aldus een 'gespleten' en geschaald burgerschap met zichzelf als constante. Deze individualisering werkt volgens de border surfers bevrijdend, maar brengt vaak ook onzekerheid en administratieve lasten met zich mee. Zo kunnen Nederlanders geld uitsparen door de hypotheekrenteaf trek van een woning in België, maar dit vraagt ook heel wat complexe administratie. Uit de interviews met de beleidsmakers blijkt dat bordersurfers soms aankloppen bij Europese samenwerkingsagentschappen om hulp te krijgen bij het optimaliseren van hun gepersonaliseerd burgerschap.

De onderzoeksresultaten van deze exploratieve scriptie tonen duidelijk de relevantie aan van onderzoek naar de relatie tussen mobiliteitspatronen en de beleving van burgerschap. Dit opent een veld voor toekomstig theoretisch onderzoek naar de individuele en contextuele factoren die de constructie van geschaald burgerschap beïnvloeden.

Nelleke de Jong (2012) 'Living in Multiple Worlds. Constructing Citizenship in a Cross-Border Context', masterscriptie Human Geography and Planning, Universiteit Utrecht. Nelleke de Jong heeft een prijs gekregen van de European Science Foundation voor haar masterthesis